

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის
საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის

“ანდერძი დავით აღმაშენებლისა შიომღვიმისადმი”
(ი. ბერიძის ნაშრომების კრებული)

“ანდერძი დავით აღმაშენებლისა შიომღვიმისადმი” ერთ-ერთი ძვირფასი დოკუმენტია, რომელშიც ვეცნობით შუა საუკუნეების საქართველოს ცხოვრების არაერთ მნიშვნელოვან მომენტს, ისტორიულ ვითარებას, ენობრივ ფაქტებს. აღნიშნული სიგელი შედგენილია 1123 წელს მეფის მიერ შირვანში ლაშქრობის წინ, რომელიც შიომღვიმის მონასტრისათვის უბოძებია, როცა ის მონასტერში მისულა წმინდა შიოს საფლავის მოსალოცად და მომავალ ომში შემწეობის სათხოვნელად.

აღნიშნული სიგელი დაწერილი ყოფილა დიდი ზომის ეტრატზე, რომლის სიგრძე ორ მეტრზე მეტი იყო, სიგანე კი ოცდაათი სანტიმეტრი. სიგელი მთლიანად ნაწერი იყო ნუსხური გრაფიკით, ხოლო თავსა და ბოლოში თითო წინადადება დაწერილი იყო მხედრულად თვით დავითის მიერ.

სახელოვანი მეფის მიერ სიგელის დამტკიცება, თავსა და ბოლოში თავისი ხელით დაწება და დამთავრება დიდი მოვლენაა მისი ბიოგრაფიისა და საერთოდ უნდა მივიჩნიოთ, რომ მას დიდი ძალა ენიჭებოდა და ახლაც ასეა.

სიგელი პირველად აღწერა თედო ყორღანიამ, რომელმაც 1895 წელს გამოსცა ქართულად და რუსულად. შემდეგ კი დედნისეული ნუსხური გრაფიკით გამოსცა სარგის კაკაბაძემ. ამ ორ ავტორზე დაყრდნობით ცნობილმა მეცნიერმა ისიდორე დოლიძემ მხედრული გრაფიკით დაბეჭდა “ქართული სამართლის ძეგლებს” მეორე ტომში (ი. დოლიძე, 1965, გვ. 12-18).

1915 წელს აღნიშნული დოკუმენტი სხვებთან ერთად გახიზნეს ჩრდილოეთ კავკასიაში; სამწუხაროდ ეს დოკუმენტები 1919 წელს განადგურდა. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში შემთხვევით აღმოჩნდა ფოტონეგატივები შესრულებული უცნობი ავტორის მიერ, რომელთა საშუალებით შესაძლებელი გახდა ფოტოანაბეჭდების დამზადება. მათ შორისაა ზემოხსენებული დოკუმენტები.

დავით მეფემ შიომღვიმეში ღვთისმშობლის ეკლესია ააშენა, დაუდგინა ტიპიკონი, იგი სიგელში წერს: “ვითარმედ მამათა და პაპათა ჩემთაგან სიგელნი ჰქონნან სოფელთათვის მათთა წმიდასა ამას უდაბნოსა, რაიცა სიბოროტითა ჟამთაცა შეცვალეხულიყო, მე კჳალა გამიახლებიან იგი სიგელნი და ძველის-ძველი ნასყიდი მონასტრისაგან ყოველი უბეგროდ, უბაჟოდ და უწყენელად კჳალა მომხსენებიან წმიდისა მამისა შიოსათვის”.

მან მრავალი შესაწირი უბოძა თავის მიერ აშენებულ მონასტერს, ბერთა საკრებულოს: “ძველთაგან სიგელი შეუვალობისა აქუს ცხვართათვის. სამი ათასი ცხვარი მთასა და ბარსა აწ მე მომიხსენიებია ორი ათასი ცხვარი და ხუთი ათასი ცხვარი, თვით სამეფო მონასტრისა და მათთა მეცხვარეთაი, უბაჟოდ და უწყინელად დგეს და იარებოდეს ჩუენსა ჭამბარსა გუერდით და ამისი გამოსავალი ცხვარი ჯორსა იყიდდეს... მატყლი მსახურთა მონასტრისათა და წუელა ძმათა მიეცემოდეს”. ასევე შესწირა თვალმარგალიტი უხვად, ჭურჭელი

ბროლისა, ასევე ასი ძროხა და ბოლოს წერს, რომ “უფალო ღმერთო დავითს მიუტევვენ ბრალნი მისნი სიყრმისა და ცლომილებისანი”.

დავით აღმაშენებლის ანდერძი ენობრივად ძველ ქართულს მისდევს, მაგრამ მოიბოვება ახალი ქართულის ნიმუშებიც. აღორძინების ხანაში ენობრივი პოლიტიკა გამოიხატება ძველი ტრადიციებისა და ახალი სამეცხველო ენის შექმნაში.

აღნიშნულ ძეგლში კარგად ჩანს ეპოქის სოციალურ-პოლიტიკური და კულტურული ცხოვრების სურათი, ხოლო ენობრივი თავისებურებანი წარმოადგენს მოცემული საფეხურისათვის ნიშანდობლივ თავისებურებებს.

ძეგლის ტექსტში გამოყენებულია **ა**-იოტა, რომლის შესახებაც სულხან-საბა აღნიშნავს, რომ ის “ნახევარხმოვანი დაბალი ბგერაა” (ს.ს. ორბელიანი, 1965, გვ. 25). აღნიშნული ნახევარხმოვანი ძირითადად გვხვდება ხმოვნების შემდეგ:

რადთამე განგებითა უღირსმჩენელობა; ეკლესიაჲ საშუალ მონასტრისა; სახიერისა ღმრთისადათა..

ბ- ბგერა ტექსტში გვხვდება როგორც სიტყვის დისაწყისში, ისე შუაში: არსენის ჳელსა არს; შემდგომ მოაწმაროს; კრული არს გაუჟანგელად; მოვაჟსენეთ ვედრი ჩემი...

აღნიშნულ ეპოქაში **ვ** და **ხ** ორ დამოუკიდებელ ბგერას წარმოადგენდა, ალბათ, ეს არის მიზეზი, რომ **ხ** ბგერაც რელიეფურად არის წარმოდგენილი: ღმრთისა მეოხებითა; ხოდაბუნი შემიწირავს მუხრანს; ციხედ და სადგურად ჰქონდეს...

უმარცვლო **უ** გავრცელებულია ძველ და საშუალო ქართულში, ასევე დიალექტებში. ძველსა და საშუალო ქართულში მარცვლიანი და უმარცვლო უ ორთოგრაფიულად არაა განსხვავებული, შემდგომ მათი განსხვავებისათვის ანტონ კათალიკოსმა შემოიღო “ბრჯგუს” ნიშანი უმარცვლო უ-სათვის.

უმარცვლო უ:

ძუელი და ძუელის ძუელი; ჩუენსა ჰაბარსა გუერდით; ძველთაგან ვეცადეთ; ჰქონებოდა მათთა გუართა და სხვა.

ტექსტში გვხვდება **ვ**- ბგერა, რომელიც გადმოსცემს უი/ვი ბგერათკომპლექსს:

თუთ მეფე მეფეთა იქმოდა; ჩემისა ხატისათჳს; თჳნიერ ლოცვისა და შეწირვისა; თითო კარასეული ღჳნო; ცული ვითა გამიჩენია...

სახელთა მრავლობითი რიცხვის წარმოების დიდი ოდენობა ნართანიანია, მაგრამ წარმოდგენილია —**ებ**- სუფიქსიანებიც:

-ნარიანი: ქონებანი მისნი საავაზაკონი; ვიხილე განათლებულნი მამანი; საქონებელნი სოფელნი და აგარანი; მცხეთასა საქონებელნი მრავალნი დაემჭირნეს...

-თანიანი: წმინდათა დიდთა მარხვათა; ვითარად მამათა და ბაბათა ჩემთაგან; არცა მათთა აგარაკთა და საქონელთა...

-ებ-იანი: მინისა კანდელები; სასანთლეები სიწმინდის სამსახურო; მოთხრობითი ბრუნვა წარმოდგენილია თანხმოვანფუძიანებთან **-მან** არქაული ნიშნით:

ერთმან მათგანმან ძაგანმან შემაწუხებელმან; მისთამან, არა მრიდმან;

ესრეთ ყოფად სამშველმან გამოუძიებელმან; მიბრძანა სასომან ჩემმან ბერმან არსენი; მამამან ჩემმან უბოძა...

პირველი პირის ნაცვალსახელი **მე** წარმოდგენილია სხვადასხვა ბრუნვაში.

სახელობითი: მე ღირს მყოს; მე მიბრძანა ამის ანდერძის დაწერა...

მიცემითი: მე დავითს მიწყიეს; მე თუ ყამი მომცეს ღმერთმან.; მე მომიხსენებია...

ესე ნაცვალსახელი რამდენჯერმეა გამეორებული:

ესე ჯვრისაებრ; ჩემ მიერ ესე ოდენი; თვით ესე დამიმტკიცეთ...

ესე ნაცვალსახელი აღნიშნავს პირველ პირთან ახლოს მყოფ საგანს. სავრცობი **ა** გამოყენებულია მიცემით და ნათესაობით ბრუნვებთან:

სეფისკურსა განუყოფდენ; დღესა ჩემი განყოფაი იქმნას; მას დღესა აუსრულებოდეს; ბროლისა და ბაზიჯისა; სჯულსა ჩუენისასა...

ზმნისწინები გვხვდება არქაული ფორმით: განუყოფოდის, განუყოფდენ, განმგებელისა თვისისა, აღილო ხელი, აღმანუა საისრელად. განუკუთვნა ეკლესიები, მადლობად აღვუვარე, აღვივსე სამოთხრის მსგავსისა, განვიშვი სულითა...

ტექსტში, ასევე, ზმნისწინები გვხვდება ახალი ქართულით: მოართვან, მომიხსენიებია, მოუნიჭებია, დაუდგამს. მოხელდების, მოანმაროს, მოანიჭებდეს და სხვები.

“ანდერძი დავით აღმაშენებლისა შიომღვიმისადმი“ არის უკვდავი ძეგლი, რომელიც ნაირფეროვანი ენობრივი სტილით გამოირჩევა და მისი შესწავლა სკრუპულოზურად უნდა მოხდეს, რაც აუცილებელ საქმედ უნდა მივიჩნიოთ.

დამოწმებული ლიტერატურა

ი. დოლიძე, 1965 – ი. დოლიძე, ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. II, თბ., 1965.

აკ. შანიძე, 1973 – აკ. შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, ტ. I, თბ., 1973.

ს. ს. ორბელიანი, 1965 – ს.ს. ორბელიანი, თხზულებანი, ტ. IV, თბ., 1965.

ჩვენო მეცნიერება, №8, 1924, გვ. 47-48.

NIKOLZ OTINASHVILI

“DAVID THE BUILDER’S WILL TO SHIO MGVIMELI”
ABOUT SOME LINGUISTIC PECULIARITIES

“David the Builder’s Will to Shio Mgvimeli” is one of the important document, where we get to know some facts, historical situation and language peculiarities of Georgia in medieval ages.

This document was made in big-sized leather, and the first and the last sentences of it was written by David the Builder himself.

The material was first described by Tedo Zhordania who published it in Georgian and Russian languages in 1895. Then it was published by Kakabadze and at last the famous Georgian scientist Isidore Dolidze published it in his second volume by name „About Georgian monuments”.

The development of the Georgian language as well as other spheres of art of the 11 th centuries were clearly sees. The language changes with its old traditions and new language speech of that time was wonderfully illustrates in David’s will.

The language events of the will is mainly old but we can see simplified forms as well such as y in front positions of the vowel. We can meet there many morphological forms which give text a great charm.